Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na ponašanje djeteta

Zbodulja, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, School of Medicine / Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:105:139680

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Dr Med - University of Zagreb School of Medicine Digital Repository

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MEDICINSKI FAKULTET

SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ SESTRINSTVA

Sanja Zbodulja

Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na ponašanje djeteta

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2014.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

MEDICINSKI FAKULTET

SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ SESTRINSTVA

Sanja Zbodulja

Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na ponašanje djeteta

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2014.

Ovaj diplomski rad izrađen je na Katedri za socijalnu medicinu i organizaciju zdravstvene zaštite Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, pod vodstvom prof.dr.sc. Gordane Pavleković, dr.med. i predan na ocjenu u akademskoj godini 2013./2014.

Sadržaj:

SAŽETAK ..... **I**

SUMMARY ..... **III**

1. OBITELJ KAO TEMELJ DRUŠTVA **1**

2. OBITELJ KAO SUSTAV I OBITELJSKO FUNKCIONIRANJE **3**

3. RODITELJSTVO **7**

3.1. DIMENZIJE RODITELJSKOG PONAŠANJA: TOPLINA I KONTROLA 9

3.1.1. Dimenzije roditeljske topline: prihvaćanje i odbijanje 10

3.1.2. Dimenzije roditeljske kontrole: psihološka i biheviоralna 11

3.2. ODGOJNI CILJEVI I RODITELJSKE AKTIVNOSTI 13

4. RODITELJSKI STILOVI ODGOJA **14**

4.1. AUTORITATIVAN RODITELJSKI STIL 15

4.2. AUTORITARNI RODITELJSKI STIL 16

4.3. PERMISIVAN RODITELJSKI STIL 16

4.4. ZANEMARUJUĆI RODITELJSKI STIL 17

4.5. ČIMBENICI RODITELJSKOG PONAŠANJA 17

5. UTJECAJ RODITELJSKIH STILOVA ODGOJA NA PONAŠANJE DJECE **20**

5.1. RODITELJSKI STILOVI I PONAŠANJE DJECE KAO MOGUĆI ODGOVOR NA NJIH 21

5.1.1. Ponašanja djece autoritativnih roditelja 24

5.1.2. Ponašanja djece autoritarnih roditelja 25

5.1.3. Ponašanja djece permisivnih roditelja 26

5.1.4. Ponašanja djece zanemarujućih roditelja 26

5.2. RODITELJSTVO U NAJBOLJEM INTERESU DJETETA 27

6. ZAKLJUČAK **29**

7. LITERATURA **31**

8. ŽIVOTOPIS **35**

SAŽETAK

Sanja Zbodulja

Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na ponašanje djeteta

Brojni čimbenici utječu na proces odrastanja i socijalizacije djeteta u obitelji, a jedan od važnih je stil roditeljstva. U literaturi se najčešće navode četiri stila roditeljstva koji imaju svoje osobitosti i rezultiraju različitim ponašanjem djeteta.

Autoritativan (demokratski, dosljedan) roditeljski stil predstavlja odgovorno ponašanje roditelja koji postavlja jasne granice, pravila ponašanja i zahtjeve, ali istovremeno djetetu pruža mnogo topline, ljubavi, razumijevanja i potpore. Djeca odrasla u takvom okružju imaju visoku razinu samopoštovanja te u svom ponašanju pokazuju znatiželju, kreativnost i slobodno izražavanje mišljenje i emocija.

Autoritarni (autokratski, kruti, strogi) roditeljski stil karakterizira visoka razina kontrole i nadzora roditelja koji traži disciplinu bez mnogo topline i potpore. Roditelji su autoritet koji postavlja zahtjeve i određuje pravila, ne uzimajući u obzir potrebe i prava djeteta. Posljedica autoritarnog roditeljskog stila je niska razina prosocijalnog, a visoka razina agresivnog i samodestruktivnog ponašanja. Djeca odrasla u takvom okružju teško se prilagođavaju različitim socijalnim situacijama, sklona su promjenama raspoloženja, često povučena ili agresivna, nepovjerljiva, bez spontanosti u ponašanju.

Permisivan (popustljiv) roditeljski stil temelji se na roditeljskom zadovoljavanju svih djetetovih zahtjeva, jer su uvjereni da tako na najbolji način iskazuju svoju ljubav. Kako pravila nisu jasno određena, ovaj roditeljski stil onemogućuje djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja te se ona kasnije slabije snalaze u situacijama u kojima se susreću s autoritetima. Djeca odgajana u ovom stilu češće su impulzivna, nekontrolirana, samouvjereno nametljiva i asocijalna, često uključena u neprihvatljive aktivnosti mladih i nasilnička ponašanja.

Zanemarujući (zapuštajući, ravnodušni) roditeljski stil opisuje roditelja koji ne pokazuje interes za djetetove potrebe, uspjehe i neuspjehe. Pred dijete se postavljaju mali zahtjevi, a pri tome izostaje iskazivanje topline i potpore. Zanemarujući roditeljski stil najčešće se povezuje s najnepoželjnijim razvojnim ishodima kod djece. Reakciju na takav stil odgoja dijete najčešće pokazuje u obliku neprijateljstva i otpora, što često dovodi do školskog neuspjeha i

asocijalnog ponašanja. Vrlo često djeca roditelja koji imaju zanemarujući roditeljski stil imaju nisku razinu samopoštovanja.

Iako su stilovi roditeljstva pod utjecajem brojnih čimbenika kao što su ekonomske prilike, struktura obitelji, osobine roditelja i osobine djeteta, neosporno je da sigurnost i ljubav koju roditelji pružaju djetetu čine osnovu njegovog razvoja i zdravlja.

Ključne riječi: obitelj, roditeljstvo, stilovi roditeljstva, dijete

SUMMARY

Sanja Zbodulja

Influence of parenting styles on children's behavior

There are numerous factors that influence the process of growing up and socialization of a child in a family. One of the essential ones is the parenting style. In the literature there are usually four parenting styles identified - each with its own distinctive features resulting in various behaviour patterns in children.

Authoritative(democratic, consistent) parenting style represents responsible parental behaviour which sets clear limits, rules of conduct and demands and at the same time provides a child with warmth, love, understanding and support. Children growing up in that kind of environment have a high level of self-respect and exhibit curiosity, creativity and are comfortable in freely expressing their thoughts and feelings.

Authoritarian (autocratic, rigid, strict) parenting style is characterized by a high level of parental control and supervision, seeking discipline without much warmth and support. The parents represent authority which sets demands and makes rules completely disregarding the child's needs and rights. The consequence of authoritarian parenting practices is a low level of pro-social behaviour and a high level of aggressive and self-destructive behaviour. Children raised in such environment find it difficult to adjust to various social situations. They are also inclined toward mood swings and are often reserved or aggressive, distrusting and without any spontaneity in their behaviour.

Permissive (lenient) parenting style includes parents who satisfy all of their child's needs and wants. By doing so, they are convinced this is the best way to express their affection. Since the rules are not clearly set, this sort of parenting style makes it impossible for the child to acquire norms and the rules of conduct. As a result, the child will be less successful in dealing with future situations where authorities are present. Children raised in such manner are often impulsive, without control, obtrusive and asocial and are often engaged in youthful misconduct and violent behaviour.

Neglecting (uninvolved, indifferent) parental style depicts a parent who shows no interest in their child's needs, achievements and failures. The expectations of the child are very low and there is lack of warmth and support. Neglecting parenting style is related to the most

undesirable development issues in children. A child usually reacts to this sort of parenting through exhibiting hostility and resistance which results in underachievement at school and asocial behaviour. It is not very uncommon for the children brought up in such way to have very low self-esteem.

Although parenting styles are influenced by a number of factors such as economic circumstances, family structure, parents' and children's characteristics, it is the security and love parents convey to their children that is, without a doubt, the basis of their development and health.

Key words: family, parenting, parental styles, child

1. Obitelj kao temelj društva

Sve sretne obitelji slične su jedna drugoj,
svaka nesretna obitelj nesretna je
na svoj način.

(Lav Nikolajevič Tolstoj)

Obitelj opisujemo kao primarnu društvenu zajednicu zasnovanu na zajedničkom životu užeg kruga krvnih srodnika, u kojoj se sjedinjuju biološko-reproduktivne, ekonomske, odgojne i zaštitne funkcije (Jakšić & Jureša 2000). Uz ove funkcije prema društvu, obitelj zadovoljava i potrebe pojedinca kao što su spolnost, rad, odgoj i moral te potpora i pomoć. Obitelj se obično sastoji od jednog ili dva roditelja i njihove djece, međutim obitelj mogu sačinjavati i članovi koji nisu nužno u krvnom srodstvu, primjerice prilikom usvajanja djece (Ajduković & Radočaj 2008). Istraživanja pokazuju da je odnos između roditelja i djeteta osnova uspješne socijalizacije djeteta i razvoj zdrave ličnosti (Brajša–Žganec 2003). Budući da se socijalizacija u najširem smislu definira kao proces tijekom kojeg ljudi stječu stavove i vrijednosti određene kulture te uče ponašanja koja se smatraju prikladnima za pojedince, članove određenog društva, obitelji je, kao primarnoj zajednici, osnovni cilj prenošenje sustava zajedničkih vrijednosti. Obitelj je značajan čimbenik razvoja zbog dugog vremenskog perioda njenog utjecaja na dijete, a samim time gotovo jedini čimbenik socijalizacije u onom periodu dječjeg života kojeg većina autora smatra najznačajnijim za sveukupni razvoj osobnosti. Obitelj je prva društvena skupina u kojoj se dijete nalazi nakon rođenja i u kojoj stječe prva iskustva, formira stavove, razvija svoje osobne potencijale i interpersonalne odnose. Ti se odnosi razlikuju od svih interpersonalnih odnosa s kojima će dijete dolaziti u interakciju tijekom života.

Prvi se oblici „obiteljskog“ života povezuju s vremenom starijeg kamenog doba, kada je postojala samo jedna jedina podjela rada i to prirodna, između spolova. Muškarci su odlazili u lov, žene su sakupljale biljnu hranu, brinule o djeci i pripremale hranu, a kao posljedica takve podjele rada nastala je obitelj. Kada se govori o obitelji, obično se podrazumijeva zajednica čiju strukturu čine (prirodni) majka i otac te jedno ili više djece. Ovakav oblik obitelji još je uvijek brojčano najzastupljeniji, međutim nije jedini oblik obiteljske organizacije. Prihvaćena definicija „osnivanja obitelji“ jest rođenje prvog djeteta. Kada se govori o obitelji, još se uvijek često uključuje pojam braka. Vrlo je malo brakova koji se prvi put sklapaju s

namjerom da ostanu bez djece (Leach 2003). Brak je stožer obitelji i najčešće se definira kao pravna zajednica muškarca i žene u cilju stvaranja obitelji.

Nuklearna obitelj jest prvi oblik obitelji koju čine samo roditelji i djeca. Postoji mnogo podvrsta kao što su bračna ili izvanbračna zajednica žene i muškarca s biološkim potomstvom, zajednica jednog roditelja i djeteta i dr. Samohrani roditelj samostalno i bez potpore drugog roditelja brine o djetetu, a porast rastava brakova povećao je broj jednoroditeljstkih obitelji (Raboteg-Šarić et al. 2003; Maleš 1995). Neudane žene i djeca čine veći broj takvih obitelji – 56% afroameričkih žena nije u braku, dok je rastavljeno ili samostalno živi 72% bjelkinja (Klarin 2006). Analize provedene prije istraživanja autora Aunola i Nurmi, pokazuju da su kod djece koja žive s oba biološka roditelja manje prisutni vanjski problemi u ponašanju, nego kod djece koja žive s roditeljima koji su razvedeni, u novom braku ili sa samohranim roditeljem (Aunola & Nurmi 2005). Prema popisu stanovništva iz 2001. godine, u Republici Hrvatskoj u svakoj petoj obitelji dijete odgaja samo jedan roditelj. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske, u 2011. godini broj sklopljenih brakova na 1000 stanovnika bio je 4,7, a broj razvedenih brakova na 1000 sklopljenih brakova 280. Iako je taj broj niži od prosjeka u Europskoj Uniji, on bilježi trend porasta u Hrvatskoj (Državni zavod za statistiku RH 2013).

Često se u literaturi spominje proširena obitelj koju čine roditelji, djeca, bake i djedovi te srodnička obitelj - uz roditelje i djecu, tu su i pripadnici iste generacije ujaci, stričevi, tete. Od ostalih oblika obitelji, česte su reorganizirane obitelji koje nastaju zasnivanjem obitelji već razvedenih supružnika, s djecom iz prethodnih brakova te poligamne obitelji. Obzirom da suvremenost sve jače utječe na smanjenje tradicionalnih obitelji, sve se češće u današnjem društvu nalaze netipične nuklearne obitelji što se očituje u visokom postotku razvoda brakova, izvanbračnih zajednica, migracijama, stilu života i slično.

Prema Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske koji uređuje brak, odnose roditelja i djece, posvojenje, skrbništvo, učinke izvanbračne zajednice te postupke nadležnih tijela u svezi s obiteljskim odnosima i skrbništvom, navodi se kako u sadržaj roditeljske skrbi ulaze prava i dužnosti zaštite osobnih prava djeteta. Prema članku 92. navedenog zakona, prava i dužnosti odnose se na (a) zdravlje, razvoj, njegu i zaštitu djeteta, (b) njegov odgoj, obrazovanje i školovanje, (c) ostvarivanje osobnih odnosa te (d) određivanje mjesta stanovanja (Obiteljski zakon 2014). Prema članku 84., dijete ima pravo na sigurnost i odgoj u obitelji primjeren svojim tjelesnim, psihološkim i drugom razvojnim potrebama.

2. Obitelj kao sustav i obiteljsko funkcioniranje

Samo je jedan način da
odgojite dijete i stavite na pravi put,
a taj je da i sami idete njime.

(Abraham Lincoln)

Odgoj počinje u obitelji. U njoj se rađa novi čovjek i u njoj započinje proces njegovog razvitka i oblikovanja. Moglo bi se reći da postoji nedostatak znanstveno potvrđenih modela obiteljskog funkcioniranja, stoga do danas ne postoji općeprihvaćena teorija obitelji na kojoj bi se temeljila istraživanja obiteljskog funkcioniranja. Ipak, neki autori naglašavaju modele procjene i klasifikacije obiteljske strukture prema teorijama obiteljske terapije kao i prema znanstvenim pristupima procjene i klasifikacije obitelji (Brajša–Žganec 2003).

Mit o savršenom djetetu i o roditelju koji zna što treba činiti da se to postigne, podržavan je brojnim opisima u popularnim knjigama. Roditelji smatraju da je dijete njihovo ogledalo, smatraju ga dijelom sebe. Roditelji očekuju od djeteta da bude ono što su oni htjeli postati. Posebnu osjetljivost kod roditelja pobuđuju uspjeh ili neuspjeh njihove djece. Temelji buduće osobnosti djeteta postavljaju se u najranijoj dobi, kada je dijete najviše vezano uz obitelj i najosjetljivije za odgojne utjecaje. Temeljni obiteljski uvjeti za odgoj djeteta obuhvaćaju skladne obiteljske odnose koji osiguravaju stabilnost obitelji, skladan, uravnotežen i harmoničan obiteljski život, međusobnu ljubav i povjerenje te pravilnu raspodjelu dužnosti i obveza uz dosljednost u njihovu ostvarivanju. Skladni obiteljski odnosi pozitivno djeluju na oblikovanje osobnosti mladog čovjeka, a izuzetno na stvaranje emocionalnih veza i odnosa.

Odgoj djeteta uključuje mnogo ljudi, u prvome redu oca i majku, zatim djedove i bake. Uloga oba roditelja, majke i oca, različita je. Dijete u interakciji s oba roditelja zadovoljava različite potrebe, stvara emocije. Iako majka i otac pružaju različite aspekte potpore, važno je naglasiti da se njihova uloga u razvoju djeteta nadopunjuje. Obitelj najintenzivnije oblikuje osobnost i karakter djeteta predškolske i školske dobi. U obitelji dijete razvija socijalne stavovi, navike za rad, red i društveno ponašanje, što nijedna druga odgojna ustanova ne može ostvariti na isti način. Uz obitelj, u kasnijem periodu djetetova života odgojnom se djelovanju pridružuje utjecaj škole i vršnjaka, što nikako ne isključuje utjecaj obitelji jer obitelj utječe na razvoj čovjeka tijekom čitavog njegovog života.

Funkcioniranje cijele obitelji kao sustava za dječji razvoj postalo je važan predmet istraživanja u posljednjih nekoliko godina, budući da funkcioniranje obiteljskog sustava može imati zaštitnu i rizičnu ulogu za razvoj dječje psihopatologije. Na cijelu se obitelj gleda kao na složenu i povezanu cjelinu, na sustav koji se sastoji od više podsustava, koji zajedno čine dio šireg sustava. Obitelj kao sustav karakterizira cjelovitost, što znači da su dijelovi sustava organizirani i u međusobnoj interakciji te hijerarhijska organiziranost međusobnog djelovanje sustava i nadsustava, pri čemu kompleksniji sustavi pokazuju višu razinu organizacije, cirkularnu kauzalnost, autonomiju, samoregulaciju te samoodržavanje (Brajša–Žganec 2003). Obitelj ne čini jednostavan sklop pojedinaca, već uključuje kompleksnost odnosa među članovima obitelji koji ujedno ostvaruju brojne socijalne odnose izvan svojih obitelji.

Teorija sustava proučava individualne karakteristike pojedinca s obzirom na okolinu u kojoj se razvija, a osim što je potaknula niz obiteljskih škola i kliničkih pristupa proučavanju obitelji, imala je utjecaj na modele i koncepte u razvojnoj psihologiji. Tako je teorija sustava potaknula novije modele i koncepte u razvojnoj psihologiji koji proučavaju dijete u interakciji sa socijalnom okolinom kao što su koncept privrženosti majke i djeteta, zatim ekološki model dječjeg razvoja te modele utjecaja stresnih životnih događaja na dječji razvoj (Berk 2009).

Prema istraživanju utemeljenom na modelu obiteljskog funkcioniranja postoje dvije osnovne međusobno povezane dimenzije obiteljskog funkcioniranja. To su kohezivnost i prilagodljivost. Dok se obiteljska kohezivnost odnosi na stupanj međusobne emocionalne povezanosti članova obitelji, obiteljska prilagodljivost opisuje sposobnost obitelji da balansira između obiteljske stabilnosti i promjene. Prema jednoj teorijskoj i konceptualnoj usporedbi istraživanja najvažnije kategorije obiteljskog funkcioniranja odnose se na obiteljsku strukturu, proces, emocije i obiteljsku orijentaciju. Sažeto, u malobrojnim istraživanjima obiteljskog funkcioniranja naglašava se važnost obiteljske strukture kao što je obiteljska kohezivnost, orijentacija i organiziranost. Također se ističe važnost obiteljske prilagodbe, emocija, obiteljskog zadovoljstva, razvoja i zajedništva (Brajša–Žganec 2003).

Emocije roditelja utječu na emocije djeteta. U posljednjih dvadeset godina John Mordechai Gottman posvetio je svoj rad istraživanju procesa socijalnih interakcija u vezi sa zadovoljstvom u braku, longitudinalnih promjena u bračnom zadovoljstvu, a u novije vrijeme i istraživanju stabilnosti u braku (Gottman 1998; Gottman 2011). Ispitujući vezu između braka roditelja i emocionalnog i socijalnog razvoja djece, on ističe kako je potrebno da oba roditelja posjeduju dovoljno snažnu emocionalnu osnovu da vole svoje dijete. To nije uvijek jednostavno, a brojni su čimbenici koji utječu na taj odnos: loša ekonomska situacija, neriješeno stambeno pitanje, udaljenost od radnog mjesta i sl.

Roditeljsko izražavanje emocija indirektno utječe na dječje izražavanje emocija prema drugima, na primjer vršnjacima, a može i direktno utjecati na djetetovu socioemocionalnu kompetenciju kroz mehanizme kao što su oblikovanje djetetovih osjećaja o sebi i drugima (Brajša–Žganec 2003). Način na koji majke izražavaju negativne emocije i njihov emocionalni govor povezan je s dječjom emocionalnom kompetencijom i prosocijalnim ponašanjem.

Pozivajući se na brojne rezultate istraživanja u zadnjih dvadesetak godina, Brajša-Žganec navodi da je za dobro obiteljsko funkcioniranje važno izražavanje emocija u braku, pri čemu odnosi u bračnoj interakciji kao što su neslaganje te međusobna ljutnja nisu štetni za bračnu interakciju i zadovoljstvo, već mogu imati i pozitivan utjecaj. Ako su u braku roditelja prisutni problemi, konflikti i raskid braka, oni mogu biti kod djece povezani s depresijom, povlačenjem, smanjenom socijalnom kompetencijom, većom agresivnošću, zdravstvenim problemima, lošim općim postignućem te slabim školskim ocjenama. Istraživanja na odraslima koji su doživjeli razvod braka roditelja kao djeca, pokazuju da su djeca razvedenih roditelja više bila pod stresom nego oni koji to nisu doživjeli, a isti ti odrasli izvještavaju o manje zadovoljstva obitelju i prijateljima, više anksioznosti, više negativnih životnih događaja i lošijim strategijama suočavanja (Brajša–Žganec 2003).

U istraživanjima utjecaja kvalitete braka roditelja na dječju psihosocijalnu prilagodbu Gottman je otkrio velike razlike u iskustvu, filozofiji i stavovima koje roditelji imaju o vlastitim emocijama i emocijama svoje djece (Gottman 2011). Pojedini roditelji ne dopuštaju sami sebi i svojoj djeci da izražavaju ljutnju, a sličan negativan pogled na ljutnju bio je i kod drugih roditelja koji su se usmjerili na destruktivnu ili eksplozivnu kvalitetu ljutnje. Postoje treći roditelji koji osjećaju da je ljutnja prirodna, ali ignoriraju iskustvo s ljutnjom kod svoje djece, dok neki roditelji jačaju ekspresiju i traženje uzroka ljutnje. Slično se odnosi i na emociju tuge. Stoga se naglašava važnost istraživanja uloge emocija u obitelji za dječji socijalni i emocionalni razvoj, posebno dječju psihosocijalnu prilagodbu te socijalnu i emocionalnu kompetenciju.

Prema Klarinu, britanski psihoanalitičar John Bowlby postavio je tijekom 50-tih i 60-tih godina razvojnu teoriju privrženosti, koja je bila rezultat njegov kliničkog iskustva tijekom Drugog svjetskog rata (Klarin 2006). Bowlby je proučavao razvoj djece koja su razdvojena od majke u prvih pet godina života i smještena u institucije s nepoznatim ljudima te je uočio poteškoće u njihovu razvoju. Ista ta teorija nije naišla na potporu Bowlbyjevih kolega, koji su smatrali da rana separacija ne može imati dugoročne posljedice za razvoj djeteta. Kasnija

ispitivanja na životinjama, potaknula su Bowlbya na zaključak da je privrženost emocionalna potreba koja je biološki predisponirana, a ne naučena.

Jedna od najvažniji metoda ispitivanja privrženosti koja se najčešće citira u literaturi, postavljena je sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Prema Landa i Duschinsky, Mary Ainsworth provela je ispitivanje u „nepoznatoj situaciji“, promatrajući djetetove reakcije u osam različitih eksperimentalnih epizoda koje uključuju prisutnost, odlazak i povratak majke te interakciju s nepoznatom osobom (Landa & Duschinsky 2013). Prihvaćeno je razlikovanje tri tipa privrženosti:

- Tip A: *anksiozno–izbjegavajući tip privrženosti,* opisuje dječje reakcije uznemirenosti pri odvajanju od majke, ali i izbjegavanje majke kada se vraća. Ovakve reakcije pokazuje 25% djece;
- Tip B: *sigurno–privrženi tip,* opisuje dječje reakcije nezadovoljstva prilikom odvajanja od majke, ali i veselje kada se vraća. Od ukupnog broja ispitane djece, 65% pokazuje znakove sigurne privrženosti;
- Tip C: *anksiozno–opirući tip privrženosti,* opisuje reakcije uznemirenosti u nepoznatoj situaciji, a osobito u vrijeme odvajanja od majke. Kod majčina povratka dijete osjeća olakšanje, ali i ljutnju zbog odvajanja. U ovu kategoriju spada 8% djece.

Dječji socijalno-emocionalni razvoj vrlo je složeni proces koji ovisi o obilježjima dječje okoline i njegovim individualnim karakteristikama. Dječjem razumijevanju emocija pridonose topli i osjećajni roditelji, roditelji čvrste kontrole ponašanja koji s djecom razgovaraju na emocionalan način o njihovim pozitivnim i negativnim emocionalnim doživljajima, a važnu ulogu u tim procesima ima emocionalno funkcioniranje cijele obitelji i mehanizmi emocionalnog ponašanja u obitelji. Emocionalni stil roditelja odredit će i objasniti moguće razlike u emocionalnom funkcioniranju obitelji i mehanizmima koji doprinose emocionalnoj usklađenosti.

3. Roditeljstvo

Dobri roditelji daju svojoj djeci
korijen i krila –
korijen da znaju gdje im je kuća,
a krila da odlete i pokažu što su ih naučili.

(Nepoznati autor)

O roditeljstvu je napisano vrlo mnogo, kako u književnosti tako i u znanosti. Unatoč tome, roditeljstvo je i danas nepresušna tema brojnih rasprava, a još u začecima psihologije kao znanosti, roditeljstvo je prepoznato kao vrlo važna komponenta zadovoljstva životom. Spoznaja o trudnoći kod roditelja oživljava povijest njihova vlastitog djetinjstva i identiteta, a samim time potiče stvaranje nada i strahovanja. Što obično doživljavaju roditelji po dolasku djeteta na svijet? U svakom slučaju – i radost i zabrinutost, tj. brigu koja obično prati događaj dolaska malog ljudskog bića na svijet. Biti roditelj velika je pustolovina, prepuna sreće ako su očekivanja ispunjena, a očaja i nemoći u slučaju ako nisu (Arendell 1997; Buljan Flander & Karlović 2004; Delač Hrupelj et al. 2000; Daly 2007).

Djeca govore o svojim roditeljima jer njihova povijest počinje poviješću njihovih roditelja. Dijete u sebi nosi cijelo svoje rodoslovno stablo. Reakcije roditelja prema njima ne mogu biti neutralne, a njihove emocije su pod utjecajem roditeljskih, svjesnih i nesvjesnih. Kvaliteta roditeljstva povezuje se s različitim aspektima razvoja, ponašanjem djeteta, akademskim postignućem, moralnim rasuđivanjem i osobinama ličnosti. Iako je roditeljstvo uvjetovano različitim čimbenicima, sigurnost i ljubav koju roditelji pružaju djetetu, čine osnovu njegova psihičkog zdravlja i zadovoljstva.

Roditeljstvo se kao pojam odnosi na niz procesa koji se sastoje od zadataka, uloga, pravila, komunikacije i međuljudskih odnosa koje odrasli ostvaruju u kontaktu sa svojim djetetom. Važno je definirati roditeljstvo na način koji uzima u obzir fizičko i socijalno okruženje, povijest i relacijsku, racionalnu i primijenjenu dimenziju koje su uključene u odnos (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti 2008). Kako bi djeci omogućili zadovoljavanje osnovnih fizioloških potreba, od roditelja se očekuje hrabrenje i vođenje kroz kognitivni, fizički, socijalni, emocionalni, moralni, seksualni, duhovni, kulturni i obrazovni razvoj. Od velike važnosti je uloga roditelja u postavljanju smjernica za razvoj vještina djeteta nužnih u rješavanju sukoba, vještine komunikacije, suočavanje s porazom i

pobjedom. Ovim vještinama roditelji više ili manje vladaju, a njihovo poučavanje i prenošenje naziva se odgojem.

Zajedno s promjenama u široj društvenoj zajednici mijenjaju se i zadaće roditelja, a time se mijenja i definicija roditeljstva. Roditeljstvo je socijalni proces koji se događa unutar vremena i prostora, a uključuje brigu, odgoj, pružanje pomoći i potpore tijekom socijalizacije u drugim socijalnim okruženjima. Budući da je roditeljstvo dinamički i uzajaman odnos, ta ista višedimenzionalnost roditeljstvo čini složenim procesom (Arendel 1997; Čudina Obradović & Obradović 2006; Čorkalo Briški 2009).

S obzirom na promjene roditeljskih zadaća tijekom povijesti, razlikujemo tri povijesna tipa roditeljstva (Klarin 2006). Tradicionalni odgoj je karakterizirao drugu polovinu osamnaestog stoljeća, vrijeme industrijalizacije i relativno stabilnog socioekonomskog statusa obitelji. Svakodnevni je život bio usmjeren na poboljšanje obiteljskog života, što je dovelo do sustava vrijednosti roditelja koji je rezultirao odgojnim mjerama koje su poticale poniznost i konformizam. Karakteristično je poštivanje popustljivosti prema društvenim normama, dok se istovremeno individualnost nije poštivala. Za nesmetan razvoj društva, konformizam je bila poželjna osobina koja je poželjna za nesmetan razvoj društva. Zatim je uslijedio trend razvoja tolerancije i pluralizma te smanjenja smrtnosti i rođenja, čime se promijenio i odgojni stil. Bila je naglašena važnost osobina ličnosti koje imaju mogućnost adaptacije, a to su poslušnost i popustljivost. Treći tip odgojnih postupaka čini odgoj usmjeren prema drugome. Naglasak je na vještini prepoznavanja socijalnih znakova koji otkrivaju tuđa mišljenja i želje. Socijalne vještine, preuzimanje perspektive i prepoznavanje tuđih stajališta i želja u funkciji su prilagodbe na brze tehnološke i društvene promjene. Dakle, odgojne mjere su se usmjeravale na razvijanje prilagođavanja na brze promjene u društvu. Moglo bi se zaključiti da se nekoć roditeljski odgoj nije dovodio u pitanje. Sve je bilo jednostavno jer je dijete moralo slušati i nije smjelo postavljati dodatna pitanja. Nije li slušalo, roditelj je primijenio silu fizički i verbalno, smatrajući to primjerenim. Kažnjavanje djeteta nije se smatralo nasiljem, nego normalnim odgojnim postupkom.

Tema mnogih istraživanja u posljednjih nekoliko desetljeća jest utjecaj ponašanja roditelja na dijete, osobito kako roditeljsko ponašanje utječe na djetetov razvoj (Maleš 1995; Miljković & Rijavec 2002). Isto tako već desetljećima znanstvenici nastoje odrediti i opisati ponašanje i postupke roditelja za koje se unaprijed može znati hoće li povoljno ili nepovoljno utjecati na razvoj djeteta. Roditeljsko se ponašanje pokušalo odrediti dvjema dimenzijama - prihvaćanje/odbijanje djeteta i dominacija/submisija. Kasnije su one prepoznate kao prihvaćanje/odbijanje, jaka kontrola/slaba kontrola i psihološka kontrola/psihološka

autonomija ili ljubav (Schaffer 1999). Često su se pokušavale izdvojiti specifične roditeljske aktivnosti i postupci koji dovode do željenih rezultata kao, na primjer, uspjeh u školi, razvoj djetetova samopoštovanja, samopouzdanja ili socijalne kompetencije. Takvi rezultati posljedica su uključenosti roditelja u djetetove školske obveze, suradnje roditelja sa školskim nastavnicima i suradnicima, provođenja slobodnog vremena s djetetom, odlazaka u knjižnicu, muzeje i slično. Istraživanjem oblika roditeljskog ponašanja, predloženo je mnogo definicija kojima se nastoje opisati osnovne dimenzije roditeljskog ponašanja i odnosa koji će najjasnije opisati pozitivan i poželjan ili loš utjecaj na razvoj i socijalizaciju djeteta. Također su postojali mnogi pokušaji znanstvenika, koji su nastojali odrediti vrstu obiteljskog okruženja i konkretnih oblike interakcija s djetetom s ciljem otkrivanja onih koji će osigurati željene posljedice.

3.1. Dimenzije roditeljskog ponašanja: toplina i kontrola

Osim na razini stilova roditeljskog ponašanja, odnos roditelj – dijete moguće je promatrati i na razini dimenzija. Iako postoje različiti teorijski i metodološki pristupi te mnogi čimbenici koji utječu na roditeljsko ponašanje, istraživanja ukazuju na značajnu stabilnost individualnih razlika u ponašanju roditelja prema djeci tijekom vremena (Collins & Russell 1991). Bez obzira na dob djeteta, istraživanja upućuju na postojanje dviju temeljnih dimenzija roditeljskog ponašanja, a nazivaju se roditeljska toplina ili emocionalnost i roditeljska kontrola ili nadzor. Iz te dvije dimenzije roditeljstva izvodi se klasifikacija roditeljskih stilova ponašanja. Autori nekoliko istraživanja navode kako je majčinska toplina u negativnoj povezanosti s vanjskim problemima predškolske djece, a roditeljska podrška nije u svezi s problemima ponašanja adolescenata (Barber et al. 1994; Conger et al. 1997; Pettit et al. 2001; Wolfradt et al. 2003; Aunola & Nurmi 2005; Siequeland et al. 1996; Barber & Harmon 2002; Olsen et al. 2002; Aunola & Nurmi 2005).

Dimenzija roditeljske topline odnosi se na emocije roditelja koje oni doživljavaju i pokazuju u interakciji s djetetom, a proteže se od ljubavi i ohrabrivanja do hladnoće, neprijateljstva i odbijanja djeteta. S obzirom na to da se na jednoj strani nalazi emocionalna toplina, a na drugoj emocionalna hladnoća, roditeljska toplina ima bipolarnu dimenziju. Iako postoje mišljenja da je dimenzija roditeljske topline višedimenzionalna, rezultati govore da su svi aspekti roditeljskog odnosa, poput topline, brige i potpore, visoko povezani i imaju pozitivne posljedice na razvoj djeteta (Klarin 2006). Emocionalno topli roditelji prihvaćaju

svoju djecu, pružaju im podršku, razumijevanje, pažnju i brigu, a kako bi disciplinirali svoje dijete, koriste se objašnjavanjem, ohrabrivanjem i pohvalama. Emocionalno hladni roditelji zanemaruju svoje dijete i neprijateljski su raspoloženi prema njemu. Takvi roditelji otvoreno pokazuju znakove odbacivanja, kritiziranjem i kažnjavanjem, stoga mnogi autori upravo emocionalnu toplinu navode kao aspekt obiteljskog okruženja koji najviše utječe na dječji razvoj.

Dimenzija roditeljskog nadzora ili kontrole odnosi se na ona ponašanja koja roditelji koriste u interakciji s djecom kako bi mijenjali njihova ponašanja. U dimenziju kontrole ubrajaju se postupci kojima roditelj provodi nadzor, disciplinu i upravlja djetetovim osjećajima. Takav roditelj izbjegava provođenje vremena sa svojim djetetom te ga zanemaruje i ne uključuje se u njegov odgoj. Ova je dimenzija također bipolarna, jer su na jednoj strani postupci čvrste kontrole djetetovog ponašanja, a na drugoj postupci slabe kontrole. Želja roditelja da upravlja životom djeteta i kontrolira njegovo ponašanje pomoću kažnjavanja, snage i deprivacije, osnovne su karakteristike ove dimenzije roditeljskog ponašanja. Dakle, može se zaključiti kako je za roditelje čvrste kontrole karakteristično da strogo kontroliraju djetetovo ponašanje i paze da se dijete pridržava pravila koja su oni postavili. Na drugoj strani dimenzije nadzora, roditelji slabe kontrole su oni koji postavljaju vrlo malo pravila te u manjoj mjeri nadziru ponašanje djeteta. Prečvrsta kontrola djetetovog ponašanja može dovesti do smanjene djetetove motivacije za postizanjem uspjeha. Suprotno tome, preblaga kontrola djetetova ponašanja može kao posljedicu imati agresivno i nedosljedno ponašanje.

3.1.1. Dimenzije roditeljske topline: prihvaćanje i odbijanje

Autori Rohner i Brinter postavili su drugi model roditeljstva (Rohner & Brinter 2002) koji pretpostavlja postojanje samo jedne dimenzije i to roditeljsku toplinu, koja se dijeli na roditeljsko odbijanje i roditeljsko prihvaćanje. Ovaj teorijski model nastoji objasniti zašto se neka djeca uspješnije od druge nose sa štetnim utjecajima roditeljskog odbacivanja i emocionalnog zanemarivanja te pokušava istražiti psihološke varijable koje uvjetuju roditeljsko prihvaćanje ili odbijanje. Model je osobito razmatran u transkulturalnom i multikulturalnom okružju.

Roditeljsko prihvaćanje uključuje roditeljsku toplinu. Takav roditelj verbalnim znakovima hvali svoje dijete, daje mu komplimente, upućuje lijepe riječi i podupire ga, a svoju pažnju pokazuje ljubljenjem, grljenjem i milovanjem. Djeca koja s majkom grade

pozitivan emocionalan odnos pokazuju prosocijalno ponašanje koje potiče mehanizme pozitivnog socijalnog funkcioniranja te jača dječji emocionalni i socijalni razvoj. U takvom odnosu majke pružaju pomoć djetetu u reguliranju negativnih emocija i uče ga načinima suočavanja s različitim stresorima.

Roditeljsko odbijanje uključuje odsutnost roditeljske topline gdje roditelj pokazuje neprijateljstvo i ljutnju ili agresiju prema djetetu, a ono se može očitovati tjelesnim (udaranjem, grebanjem, povlačenjem) ili emocionalnim nasiljem (ravnodušnost, zanemarivanje, psovke, sarkazam, neprijateljstvo, ne obraćanje pozornosti na djetetove potrebe). Takva dimenzija ima negativne posljedice na djetetovo zadovoljstvo obiteljskom interakcijom. Agresivnost se češće javlja kod djece čije majke u interakciji pokazuju nedostatak topline, odgovornosti i interesa za dijete. Stoga je odbijanje od strane roditelja povezano s agresivnim ponašanjem djeteta i lošijim školskim uspjehom. Takva su djeca više orijentirana na svoje vršnjake, više vremena provode izvan obiteljskog doma, a zbog nezadovoljene potrebe za ljubavlju i sigurnošću, nezadovoljna su te ulažu dodatne napore da zadobiju povjerenje, ljubav i pažnju okoline. Odbačena djeca nezadovoljstvo i neprijateljstvo pokazuju u svim socijalnim okružjima, ne samo u obitelji. Budući da su takva djeca preplavljena negativnim osjećajima, takvi im osjećaji onemogućavaju formiranje kvalitetnih prijateljskih odnosa, što rezultira negativnom socijalnom kompetencijom.

3.1.2. Dimenzije roditeljske kontrole: psihološka i bihevioralna

Budući da rezultati mnogih istraživanja ukazuju na suprotne učinke roditeljske kontrole na ponašanje djeteta, neki su autori pokušali definirati podvrste dimenzije kontrole. Novija istraživanja ukazuju na postojanje dvije odvojene dimenzije roditeljske kontrole. To su *psihološka kontrola* (unutarnja kontrola) i *bihevioralna kontrola* (vanjska kontrola ili kontrola ponašanja). Osnovna razlika između ovih dimenzija kontrole jest u ciljevima koje roditelji žele postići njihovom primjenom. Na primjer, primjenom psihološke kontrole roditelji nastoje kontrolirati djetetove unutarnje doživljaje, emocije i misli, a poznat je i psihološki pritisak i ograničavanje. Takav oblik kontrole česti je uzrok adolescentne depresije, a ponekad i agresije. Primjenom bihevioralne kontrole roditelji nastoje kontrolirati djetetovo ponašanje, osobito nepoželjne oblike ponašanja, a roditelj je provodi postavljanjem pravila ponašanja i dopuštenih granica te kontroliranjem i kažnjavanjem kršenja istih. Istraživanje autora Aunola i Nurimi pridonijelo je razumijevanju teorije o psihološkoj i bihevioralnoj kontroli. Naime,

autori ističu utjecaj ponašanja majčinske i očinske privrženosti, bihevioralne i psihološke kontrole na unutarnje i vanjske probleme u ponašanju kod djece. Rezultati ukazuju da su djeca majki koje su primjenjivale visoku razinu psihološke kontrole u kombinaciji s visokom privrženosti, imala veću predispoziciju za probleme u ponašanju. S druge strane, kod djece majki koje su primjenjivale bihevioralnu kontrolu s niskom psihološkom kontrolom, zabilježeno je znatno manje problema u ponašanju. Također rezultati za majčinski roditeljski stil odgoja pokazuju da razina bihevioralne kontrole s godinama polako pada, ali i podaci o očinskom roditeljskom stilu pokazali su slične rezultate. Budući da istraživanjem nisu dokazane razlike između majčinskog i očinskog roditeljskog stila, ne postoji individualna razlika koja bi se mogla previdjeti (Aunola & Nurimi 2005).

Dječji razvoj zahtijeva određen stupanj psihološke autonomije, kako bi ono kroz različite socijalne interakcije moglo razviti samostalnost i neovisnost. Pretjerana psihološka kontrola onemogućuje proces individualizacije i dovodi do razvoja psihološke ovisnosti, nepovjerenja u vlastiti identitet i pojave straha od gubitka povezanosti s roditeljima. Takva kontrola predstavlja čimbenik rizika u razvoju. Međutim, i odsutnost ovakve kontrole također može negativno utjecati na djetetov razvoj. Svi oblici nadzora imaju različit utjecaj na djetetovo ponašanje, osobito psihološki nadzor. Često se slaba psihološka kontrola povezuje s depresijom i delikvencijom u adolescenciji, a jaka kontrola uglavnom s agresivnim ponašanjem. Vrlo često majke djeci pružaju podršku i bliskost, ali u komunikaciji potiču grižnju savjesti i osjećaj krivnje, čime manipuliraju djetetovim unutarnjim svijetom te povećavaju njegovu nesamostalnost (Aunola & Nurmi 2005). Isti autori navode rezultate istraživanja koje su proveli Gray i Steinberg 1999. godine te utvrdili kako je među adolescentima roditeljska privrženost čimbenik prevencije za depresivno i tjeskobno stanje, u većoj mjeri kada je povezana s visokom razinom psihološke kontrole, nego kada roditelji djeci pružaju previše samostalnosti (Aunola & Nurmi 2005). Isti autori tvrde da roditelji s visokom razinom privrženosti ponekad mogu nadoknađivati negativne učinke svoje psihološke kontrole.

3.2. Odgojni ciljevi i roditeljske aktivnosti

Bez obzira na dimenziju roditeljskog ponašanja ili stila odgoja, jasno je da su roditeljska toplina, briga i potpora odnos koji je pozitivan i poželjan u odgoju. S druge strane, djeca koja potječu iz obitelji u kojoj su nadzor i kontrola na vrlo niskoj razini, rizična su u smislu razvoja asocijalnog ponašanja (Klarin 2006). Suvremeni pokušaji da se odrede tipovi roditeljskog odnosa i ponašanja prema djeci u svim tim mnogim dimenzijama razlikuju tri različita, međusobno povezana pojma. To su odgojni ciljevi i vrijednosti, roditeljske aktivnosti, tj. specifični roditeljski postupci i roditeljski odgojni stilovi koji predstavljaju odnose između roditelja i djece.

Pojmovi *stilovi roditeljstva* ili *roditeljski odgojni stilovi,* najčešće se odnose na odnos između roditeljskih ciljeva i vrijednosti, a koji izravno određuju roditeljski odgojni stil i istodobno utječu na konkretne aktivnosti i postupke roditelja u vezi s djetetovim potrebama i aktivnošću. Opći ciljevi koji proizlaze iz osnovne roditeljske funkcije poznati su u svim kulturama i društvenim skupinama. To su, na primjer, preživljavanje i zdravlje djeteta, želja da se dijete ekonomski osamostali i dostigne društveno propisane norme u smislu postignuća, moralnih i vjerskih stavova i osobne sreće. Odgojni ciljevi u užem smislu odnose se na posebna područja funkcioniranja i postizanje specifičnih vještina, kao što su društvene vještine, ponašanje, školski uspjeh ili djetetove osobine poput znatiželje, motivacije i samostalnosti. Roditeljske vrijednosti i ciljevi utječu na dijete, ali istovremeno djeluju i na ponašanje roditelja i roditeljski odgojni stil.

Roditeljske aktivnosti odnose se na roditeljsko ponašanje, a njega određuju već spomenuti odgojni ciljevi. Na taj se način stvara stjecanje navika i stavova kod djeteta. Roditelji koji s djetetom odlaze u kazalište, kino, knjižnicu ili muzej, ispunjavaju opće odgojne ciljeve koji doprinose razvoju pismenosti, stjecanju pojmova i zadovoljavanju znatiželje (Juul 1996).

4. Roditeljski stilovi odgoja

Svatko najbolje zna kako odgajati tuđu djecu.

(Bing Crosby)

Na odgoj djeteta roditelj ne smije gledati samo kao na zadaću koju treba poduzeti i djetetu nametnuti, već kao nešto zajedničko u čemu i dijete treba sudjelovati. Takav odnos stvorit će osjećaj zajedništva i međusobne odgovornosti koji su u odgoju vrlo važni. Najvećem zadovoljstvu djeteta pridonijet će oni roditelji koje će svojim odnosom poticati dijete da razvija sliku o sebi i da razvija socijalne kompetencije (Darling & Steinberg 1993). Roditeljski odgojni stil utječe na razvojne rezultate djeteta, ali i na prihvaćanje roditeljskih aktivnosti te na spremnost da bude uključeno u socijalizaciju. Iz toga proizlazi da je roditeljski odgojni stil zapravo ozračje u kojemu dijete prepoznaje, interpretira i prihvaća različite konkretne roditeljske postupke. Roditeljska aktivnost izravno utječe na razvojne rezultate, dok roditeljski odgojni stil određuje kako će istu tu aktivnost dijete interpretirati i prihvatiti. Stoga je roditeljski odgojni stil središnji pojam i najvažniji moderator svih odgojnih utjecaja. Mnogi autori argumentirano opisuju tradicionalan roditeljski stil odgoja kao kombinaciju promjenjivih razina bihevioralne kontrole i privrženosti (Maccoby & Martin 1983; Aunola & Nurmi 2005).

Iako je opisan veliki broj dimenzija roditeljskih stilova odgoja (osjećajnost, nježnost, usmjerenost, toplina, popustljivost, prihvaćanje) po kojima bi se mogli klasificirati stilovi roditeljstva, ipak se najčešće navode zahtijevanje i kontroliranje, te nezahtijevanje i nekontroliranje. Iz takve klasifikacije moguće je razlikovati četiri stila roditeljstva: autoritativni roditeljski stil, autoritarni roditeljski stil, popustljivi roditeljski stil i ravnodušni ili zanemarujući roditeljski stil (tablica 1).

Tablica 1. Klasifikacija roditeljskih stilova

DIMENZIJJE	Prihvaćanje, razumijevanje	Neprihvaćanje, odbacivanje, nerazumijevanje
Zahtijevanje, kontroliranje	*Autoritativan*	*Autoritaran*
Nezahtijevanje, nekontroliranje	*Popustljiv*	*Zanemarujući*

Izvor: Ljubetić 2007

Dvije najpoznatije klasifikacije stilova roditeljskog ponašanja dalo je nekoliko autora (Maccobi & Martin 1983; Hotelling 2004; Brković 2009). Kombinacija topline i čvrste kontrole naziva se autoritativni stil, a kombinacija emocionalne topline i slabe kontrole naziva se popustljivi ili permisivni roditeljski stil. Dodatno, kombinacija čvrste kontrole i emocionalne hladnoće naziva se autoritarni ili autokratski roditeljski stil, dok se kombinacija slabe kontrole i emocionalne hladnoće naziva indiferentni ili zanemarujući roditeljski stil.

4.1. Autoritativan roditeljski stil

Autoritativan (demokratski, dosljedan) roditeljski stil uključuje toplinu, uključenost, razumijevanje i demokratičnost. Ovaj roditeljski stil predstavlja odgovorno ponašanje roditelja. Roditelji istovremeno postavljaju jasne granice, pravila ponašanja i zahtjeve pred dijete te objašnjavaju razloge primjene određenog odgojnog postupka. Također, roditelji određuju granice i provode nadzor, ali djetetu pružaju mnogo topline, ljubavi, razumijevanja i potpore. Roditeljska uloga je savjetnička, a ne nadzorna te se primjenjuje u toploj emocionalnoj atmosferi uz poštivanje potreba i prava djeteta s obzirom na njegovu razvojnu dob. Ovaj roditeljski stil pogoduje razvoju i prihvaćanju djeteta. Time se postiže razvoj autonomije i slobodno izražavanje djetetove mašte i osjećaja. Takvi roditelji uključuju svoju djecu u donošenje obiteljskih odluka, dopuštaju im da sama donose odluke, aktivno ih usmjeravaju i pomažu u tome. Autoritativan roditelj vodi diskusije i raspravlja sa svojim djetetom. Temeljni odgojni ciljevi ovakvog odgojnog stila su razvijanje djetetove znatiželje,

kreativnosti, sreće, motivacije i samostalnosti, a uvijek ovise o dobi djeteta ili adolescenta. Roditelji se ne koriste frazom „zato što ja tako kažem“, već su uključeni u djetetov odgoj, slušaju ga i vode brigu o njegovom mišljenju i stavovima (Kopko 2007)

4.2. Autoritarni roditeljski stil

Autoritarni (autokratski, kruti, strogi) roditeljski stil odnosi se na verbalno neprijateljstvo i kažnjavanje (Hotelling 2004; Klarin 2006). Ovaj roditeljski stil definira se kroz visoku razinu kontrole i nadzora te zahtjevno i restriktivno ponašanje roditelja koji traže disciplinu bez mnogo ljubavi, topline i potpore. Takvi se roditelji često koriste frazom „učiniti ćeš to zato jer ja to tako kažem“ ili „zato što sam ja roditelj, a ne ti“ (Kopko 2007). Ovakav odgojni stil obuhvaća uvjete u kojima roditelji od djeteta mnogo očekuju i strogo ga nadziru. Glavni odgojni ciljevi su učenje samokontrole i poslušnosti. Roditelji predstavljaju autoritet koji postavlja zahtjeve i određuje pravila koja ne treba objašnjavati, a istovremeno ne uzimaju u obzir potrebe, prava i reakcije djeteta. Između autoritarnih roditelja i njihove djece vlada odnos podređenih i nadređenih. Takvi roditelji maksimalno kontroliraju dječje ponašanje i očekuju poslušnost, koristeći tehnike discipliniranja, često i fizičko kažnjavanje. To su roditelji koji pokazuju dominaciju i moć u odnosu na dijete od kojeg očekuju poštovanje pravila, često vrlo krutih i nefleksibilnih. Takav se roditelj ne koristi razgovorom sa svojim djetetom niti obiteljskim pravilima jer vjeruju da dijete treba prihvatiti bespogovorno sva pravila koja im oni postave.

4.3. Permisivan roditeljski stil

Permisivan (popustljiv) roditeljski stil uključuje nezainteresiranost i ignoriranje nepoželjnog ponašanja (Shaw & Wood 2009; Klarin 2006). Ovaj roditeljski stil obuhvaća prilike u kojima roditelji od djece traže malo i provode slabu kontrolu, ali im daju veliku toplinu i potporu. Taj roditeljski stil onemogućuje djetetu stjecanje normi i pravila ponašanja, pa se djeca slabije snalaze u situacijama u kojima se susreću s autoritetima. Roditelji zadovoljavaju svaki djetetov zahtjev, jer vjeruju da će ispunjavanjem želja svojoj djeci na najbolji način pokazati svoju ljubav, a pravila ponašanja nisu jasno određena. Budući da

prevelika sloboda nije primjerena za malu djecu jer stvara nesigurnost i nesnalaženje u granicama, takva su djeca često nezrela i impulzivna, nerijetko i agresivna. Dijete se potiče da samo donosi svoje odluke i razvija nezavisnost, a pri tome nema nikakvog vođenja i kontrole od strane roditelja. Pred dijete se postavlja vrlo malo zahtjeva i očekivanja te se odobravaju sve djetetove odluke i postupci. Popustljivi roditelji djetetu ne pružaju jasnu i strogu strukturu, prilagodljivi su u postavljanju i ispunjenju zahtjeva. Takvi se roditelji često koriste frazama „naravno, možeš ostati do kasno ako to želiš“ te ne vole reći „ne“ kako ne bi razočarali svoju djecu (Kopko 2007).

4.4. Zanemarujući roditeljski stil

Zanemarujući (zapuštajući, ravnodušni) roditeljski stil odnosi se na prilike roditeljstva unutar kojih se pred dijete postavljaju mali zahtjevi, a dijete nema nadzor, niti su mu pružene toplina i potpora. Ovaj roditeljski stil opisuje roditelje koji ne pokazuju interes za dijete, njegove želje, potrebe, uspjehe i neuspjehe. Zanemarujući roditeljski stil najčešće se povezuje s najnepoželjnijim razvojnim ishodima kod djece, jer ne potiče zdravi socijalni razvoj djeteta. Roditelji ili emocionalno odbacuju dijete ili nemaju vremena i snage brinuti se za njega, pa samim time dijete ne dobiva potrebnu toplinu i kontrolu. Svoje vrijeme interakcije s djetetom svode na minimum, a koriste se frazama poput „nije me briga kamo ideš“ ili „zašto bih trebao znati što ti radiš“. Roditelji često mogu pribjeći ovakvom roditeljskom stilu odgoja ukoliko su umorni, frustrirani ili jednostavno „dižu ruke“ od roditeljskog autoriteta (Kopko 2007).

4.5. Čimbenici roditeljskog ponašanja

Ekonomske prilike, socioekonomski status, struktura obitelji, zadovoljstvo roditelja i rastave brakova, samo su neki od čimbenika koji uvjetuju roditeljski stil odgoja. Mnogim su istraživanjima potvrđene činjenice kako će na kvalitetu roditeljstva uvelike utjecati osobine roditelja, obiteljska okolina i osobine djeteta. Stoga su uočeni različiti utjecaji na roditeljstvo - od društvenih i gospodarskih čimbenika, karakteristika roditelja do osobina obiteljskog okruženja. Važnim se pokazalo obrazovanje roditelja, kao i roditeljska inteligencija koja utječe na djetetov razvoj mišljenja. Jedno od starijih istraživanja koje je proveo Belsky

opisuje tri glavne skupine čimbenika: individualne osobine roditelja, osobine djeteta i čimbenike okoline (Belsky 1984).

Individualne osobine roditelja koje utječu na roditeljsko ponašanje su: dob roditelja, spol, osobine ličnosti, ponašanje njihovih roditelja prema njima, znanja i uvjerenja o dječjem razvoju i roditeljskom ponašanju te zadovoljstvo brakom tj. odnosom s partnerom. Istraživanja su pokazala da topliji i prisniji odnos s djetetom imaju starije majke. Također se pokazalo da maloljetne majke pokazuju više nepoželjnih ponašanja prema svojoj djeci, imaju manje realistična očekivanja o dječjem razvoju i manju osjetljivost za udovoljavanje dječjim potrebama (Belsky 1984). Spol roditelja je jedan od važnih čimbenika (Witt 1997). Majke su više zaokupljene aktivnostima oko njege djeteta te je utvrđeno da majke provode više vremena s djetetom nego očevi. Interakcija očeva i djece se više svodi na igru s djecom i provođenje slobodnog vremena. Majke više koriste postupke psihološke kontrole djeteta, a očevi više koriste postupke bihevioralne kontrole (Collins & Russell 1991). U istraživanjima koja se bave roditeljima s emocionalnim poremećajima, najviše se ističu osobine ličnosti roditelja i njihov utjecaj na dijete. Stoga se spominje kako depresivne majke pokazuju manje prihvaćanja, topline, spontanosti i strpljivosti te više kažnjavaju djecu u odnosu na majke koje nemaju dijagnosticirane poremećaje u promjeni raspoloženja.

Osobine djeteta koje najviše utječu na roditeljsko ponašanje su spol, dob, temperament i sposobnosti. Istraživanja pokazuju da se roditelji različito ponašaju prema djeci različitog spola. Roditelji šestogodišnje i sedmogodišnje djece pokazuju više emocionalnosti u interakciji s djevojčicama, a više dominacije tj. asertivnosti u interakciji s dječacima. Također je utvrđeno da u dojenačkoj dobi majke više pričaju i osmjehuju se djevojčicama nego dječacima, a očevi se više bave sinovima nego kćerima, osobito ako se radi o prvorođenom djetetu. U razdoblju adolescencije više se poteškoća javlja u istospolnim interakcijama (majka–kći, otac–sin). Dob djeteta također je važan čimbenik roditeljskog ponašanja, jer se roditelji ponašaju različito ovisno o dobi djeteta. Utvrđeno je da s porastom dobi djeteta dolazi do smanjivanja roditeljskog prihvaćanja, smanjuje se psihološka kontrola, fizičko pokazivanje ljubavi te vrijeme provedeno s djetetom. Na roditeljsko ponašanje utječe i temperament djeteta. Majke djece „teškog“ temperamenta provode manje vremena u interakciji sa svojom djecom i manje odgovaraju na njihov plač u dobi od 3.–8. mjeseca (Belsky 1984). Adolescentno ponašanje također utječe na roditeljski odgojni stil: suradljivi, motivirani i odgovorni tinejdžeri potiču kod roditelja autoritativan roditeljski stil, dok nesuradljivi i neodgovorni tinejdžeri potiču autoritaran ili zanemarujući roditeljski stil (Kopko 2007).

Okolina također utječe na interakciju djeteta i roditelja jer se roditeljsko ponašanje ne odvija u socijalnoj izolaciji. Neki od najvažnijih čimbenika su socijalno okružje roditelja, radno mjesto roditelja i odnosi s partnerom (bračni, izvanbračni). Ovi čimbenici najčešće su izvor stresa. Ako je stres, na primjer, uzrokovan problemima na radnom mjestu, roditelji pod tim utjecajem mogu promijeniti svoje ponašanje prema djetetu. Utjecaj također može imati i percepcija bračnih odnosa te će se majka koja osjeća potporu svog supruga, više baviti svojim djetetom i posvećivati mu više emocija i pažnje. Veći krug prijatelja i poznanika tj. veća socijalna podrška roditelja, imat će pozitivan utjecaj na ponašanje roditelja, smanjujući pri tome svakodnevni utjecaj stresa. Roditelji s manjom socijalnom podrškom vjerojatnije će postavljati više pravila i koristiti više autoritarne metode kažnjavanja (Belsky 1984).

Socioekonomski status, struktura obitelji (broj članova, broj djece, redoslijed rođenja), kulturalni čimbenici te izvori stresa, također su važni kada je u pitanju odnos roditelja prema djetetu. Socioekonomski status utječe na način života članova obitelji, stoga su majke nižeg socioekonomskog statusa više restriktivne, dok majke višeg socioekonomskog statusa više komuniciraju sa svojom djecom i više ih podržavaju. Roditeljski se stil također može razlikovati među roditeljima, gdje jedan roditelj može biti popustljiv, a drugi može biti autoritaran. U takvoj situaciji, roditelji moraju odabrati prihvatljiva i neprihvatljiva ponašanja svog djeteta te područja u kojima se mogu usuglasiti. Sažeto, roditeljsko ponašanje treba shvatiti kao višedimenzionalni koncept temeljen na individualnom osobinama roditelja i djece i odnosima u široj socijalnoj sredini.

5. Utjecaj roditeljskih stilova odgoja na ponašanje djece

Ako ikad poželimo nešto promijeniti
kod djeteta, onda najprije trebamo
ispitati i vidjeti trebamo li promijeniti
nešto kod sebe.

(Carl Jung)

Roditeljski se stilovi odgoja temelje na roditeljskim stavovima prema djetetu. Roditeljski stavovi odrednica su emocionalnih odnosa između roditelja i djeteta i obiteljskog ozračja u kojem dijete odrasta. Vještina dobrog roditeljstva temelji se na međusobnom usklađivanju nadzora s toplinom i potporom. Dakle, potrebno je uvažiti činjenicu da roditeljski stilovi nisu samo kombinacija dimenzija roditeljskog ponašanja, nego predstavljaju okružje u kojem se ostvaruje interakcija između roditelja i djeteta i primjenjuju odgojni postupci. Isti odgojni postupci primjenjivani u različitom kontekstu imat će različite utjecaje na dječje ponašanje (Pearson et al. 2010; Sears & Sears 2008; Sremić & Rijavec 2010).

Roditeljski stil koji osigurava ljubav, brigu, toplinu, komunikaciju i nadzor, temelj je za visoku razinu samopouzdanja i socijalne kompetencije djeteta u razdoblju adolescencije. Roditeljsko odbijanje i kontrola povezani su kasnije s dječjom depresijom i anksioznošću (Dusek & Danko 1994). Prema navedenim podacima moglo bi se zaključiti da je za razvoj djeteta nužan emocionalni i socijalni kontekst koji obilježava kombinacija brižnosti, topline i nadzora, pri čemu se ne smiju zanemariti individualne karakteristike i roditelja i djeteta te okružje u kojem se odgoj odvija.

Autoritativni i autoritarni roditeljski stil podrazumijevaju čvrstu kontrolu djetetovog ponašanja. Razlika među njima je u dimenziji emocionalnosti, ali i u vrsti kontrole koju koriste. Autoritativni roditelji više primjenjuju bihevioralnu kontrolu, a autoritarni roditelji uz bihevioralnu primjenjuju i psihološku kontrolu te time onemogućavaju razvoj djetetove autonomije.

Navedena četiri stila roditeljskog odgoja nastala su kombinacijom suprotnih strana dimenzija roditeljskog ponašanja. Autoritativni roditeljski stil čini kombinacija emocionalne topline i čvrste kontrole, a autoritarni čvrste kontrole i emocionalne hladnoće. Permisivni roditeljski stil čini kombinacija emocionalne topline i slabe kontrole, a zanemarujući roditeljski stil nastao je kombinacijom slabe kontrole i emocionalne hladnoće.

Učinkovitost roditeljskog stila i povezanost s ponašanjem djeteta prikazani su na tablici 2 (Hotelling 2004).

Tablica 2. Povezanost roditeljskog stila i ponašanja djeteta

Roditeljski stil	**Ponašanje djeteta**
Autoritarni stil	Konfliktno, iritirajuće, nesretno, nestabilno dijete. Takva su djeca potištena, neraspoložena, povremeno nesretna, lako pokazuju dosadu i neprijateljstvo te se ponašaju kao da nemaju cilj.
Autoritativni stil	Dijete je samopouzdano, radosno, orijentirano na ciljeve i postignuća. Kod takve djece tijek razvoja je uredan, vesela su, društveno odgovorna, samopouzdana, spremna za učenje i suradnju s drugom djecom i odraslima.
Permisivan stil	Dijete je impulzivno, buntovno i slabih postignuća. Takva su djeca nerijetko i agresivna (osobito dječaci), ponašaju se poput „šefova“, žele uvijek biti u središtu pozornosti, na nastavi pokazuju deficit pažnje, nisku razinu samostalnosti, slab uspjeh u obavljanju zadataka te odsutnost samokontrole.

Prema: Hotelling 2004

5.1. Roditeljski stilovi i ponašanja djece kao mogući odgovori na njih

Roditeljski stilovi odgoja dio su složene slike pozitivnog ili negativnog utjecaja roditeljskog odgoja na djetetov razvoj. Od svih mogućih varijabli, roditeljski stilovi odgoja najčešće su istraživani dio roditeljstva (Steinberg 2001; Wood et al. 2003; Aunola & Nurmi 2005). Iz dostupne literature vidljivo je kako su nedjelotvorno roditeljstvo, neodgovarajući roditeljski stil, nedosljednost i nedostatak roditeljske odgovornosti ili uključenosti, u uskoj vezi s psihopatološkim pojavama kod djece ili njihovim neprilagođenim ponašanjem (Ljubetić 2007; Maccoby 2000; Repetti et al. 2002). Predmet mnogih istraživanja jest utjecaj roditeljskih stilova odgoja na pojavu i razvoj patogenih pojava u djece, što je dovelo do pretpostavke da prisiljavajući roditeljski stilovi i nasilna ponašanja u obitelji vode do poremećaja, delikvencije i asocijalnih ponašanja djece. Evidentno je da obiteljsko okružje u kojem prevladava autoritativan roditeljski stil, odiše sigurnošću i otvorenom komunikacijom neophodnom za zdrav i cjelovit razvoj djeteta. Istraživanjima je ustanovljeno da su djeca

odrasla u takvom okružju najmanje sklona problemu s drogama. Takva su djeca općenito znatiželjna, samouvjerena, neovisna i akademski uspješna. Također je ustanovljeno kako su slabiji roditeljski nadzor i manja potpora bili povezani sa svim ispitivanim oblicima neprimjerenog ponašanja djece i to: učestalijim problematičnim ponašanjem u školi, devijantnim ponašanjem, pušenjem i konzumiranjem alkohola (Brajša–Žganec 2003). Stoga nedavna istraživanja potvrđuju kako roditeljstvo nije nužno prirodna vještina i često je roditeljima potrebna pomoć stručnjaka. U Kanadi postoje društva za podršku roditeljima i programi roditeljstva, osmišljeni kako bi pomogli roditeljima u učenju i razvijanju pozitivnih stilova roditeljstva, stavova i ponašanja (Leassons in Learning 2007). Iako postoji značajna povezanost roditeljskih stilova odgoja, ponašanja i vještina s dječjim emocionalnim i socijalnim razvojem, samo je nekoliko društava za podršku roditeljima i programa roditeljstva istraženo i evaluirano (posebice u Kanadi), što uvelike otežava prepoznavanje onih koji bi mogli pridonijeti najboljim ishodima roditeljstva.

Roditeljski stil odgoja mijenja se u skladu s razvojnom razinom djeteta (Jones et al. 2000). Iako se ranije smatralo da su roditeljski stilovi u potpunosti odgovorni za određene karakteristike djeteta, kasnije je utvrđeno da osobnost djeteta i njegov spol također imaju utjecaj na konačni ishod. Tako karakteristike temperamenta djeteta mogu utjecati na roditeljski stil ponašanja. Na primjer, roditelji hiperaktivnog djeteta mogu usvojiti visoko kontrolirajući, autoritarni stil ponašanja, bez obzira na njihovu osobnu sklonost (Schaffer 1999). Kako se spoznaje o roditeljskim stilovima stalno proširuju, ponuđena je tipologija ponašanja djece kao reakcija na roditeljske stilove (Daly 2007).

- *Buntovno dijete* opisuje se kao dijete s dominantnom težnjom da se suprotstavi autoritetu, ustane protiv ustaljenih normi i konvencija te naglasi, često na agresivan način, vlastiti stav, bez uvažavanja potreba i stavova druge strane.
- *Kooperativno dijete* smatra se lakim za odgajanje, spremnim na razgovor i vođenje. Takvo dijete, kao i autoritativni roditelj, ne negira norme i pravila te iskazuje spremnost za razgovore, pregovore i kompromise.
- *Pasivno dijete* se nerijetko smatra uzornim, a iako je na neki upadljiv način neupadljivo, ono često previše ispunjava norme i očekivanja. Takvo je dijete stalno usmjereno prema očekivanjima drugih što može dovesti i do zanemarivanja i ignoriranja vlastitih potreba. Roditelji takvog djeteta često mogu imati dojam prividno dobrog odgojnog uspjeha.

- *Prilagođeno dijete* traži odgodu naređenja kada obavi neku drugu aktivnost (npr. igra), a zatim izvršava. Nasuprot tome, poslušno dijete nije odgojni uspjeh, već moguća opasnost razvoju, koji se u kasnijoj dobi može manifestirati, baš kada osoba oblikuje svoj život, stavove, preuzima uloge, autonomiju i samostalnost. Prevelika prilagođenost može dovesti do brojnih razvojnih problema, kao što su pretjerana mršavost, depresija ili strah te nesposobnost za izgradnju novih modela ponašanja.

Roditeljski stil odgoja ima najznačajniji utjecaj na djetetov život kao izvor ljubavi, sigurnosti i model ponašanja u najranijim godinama djetetova života, gdje dimenzija roditeljske topline pomaže u stvaranju bliskosti roditelja i djeteta. Istraživanja pokazuju kako su najranije godine djetetova života predodređene za stjecanje novih iskustava, šanse i pokušaje učenja te rast i razvoj (Leasons in Learning 2007). Rane godine djetetova života kritične su za razvoj emocionalnih, socijalnih, psiholoških, jezičnih i govornih vještina koje su djetetu potrebne, a samo o roditelju ovisi hoće li i kako utjecati na djetetov rast i razvoj. Kako dijete raste i razvija se, autoritativan stil odgoja postaje najpoželjniji roditeljski stil, jer su djeca autoritativnih roditelja uspješna u sklapanju novih prijateljstava u ranom djetinjstvu, a u kasnijoj su dobi manje sklona konzumaciji i eksperimentiranju s drogama.

Razdoblje puberteta često je vrlo stresno, kako za roditelje tako i za djecu. Razvojna psihologija podržava autoritativno roditeljstvo, kao roditeljski stil izbora za odgoj adolescenata (Steinberg, 2001; Kopko 2007), jer je ono povezano s zdravim razvojem adolescenata te pruža ravnotežu između privrženosti i podrške te primjerene roditeljske kontrole adolescentnog ponašanja, a takva atmosfera potiče njihovu samostalnost unutar roditeljskih ograničenja, smjernica i pravila. Autoritativan roditeljski stil povezan je s pozitivnim razvojnim ishodima iako roditelji često koriste kombinaciju roditeljskih stilova (npr. roditelj može biti popustljiv ukoliko produži adolescentov izlazak tijekom vikenda, ali može biti autoritaran kada mu ne dopusti da se vozi automobilom s prijateljima nakon 23 sata), stoga takvi roditelji modificiraju roditeljski stil prilagođavajući ga određenim okolnostima. Također su objavljena istraživanja koja objašnjavaju probleme u ponašanju školske djece i adolescenata. Istraživanja pokazuju da tinejdžeri na putu prema zrelosti prolaze kroz brojne razvojne prilagodbe, uključujući biološke, kognitivne, emocionalne i socijalne (Kopko 2007). Isti autor ukazuje također kako autoritativan roditeljski stil utječe na pozitivne razvojne ishode kod adolescenata. Autoritativan roditeljski stil uključuje roditeljski nadzor, a istovremeno potiče aktivnosti kojima se smanjuje mogućnost za pojavu delikventnih

rizičnih ponašanja. Učinkovito roditeljstvo tijekom tih godina zahtjeva razumijevanje svih tih razvojnih promjena. Tijekom adolescencije kada pojedinac teži osamostaljenju od roditelja, topli roditeljski odnosi mogu imati funkciju zaštitnog čimbenika protiv negativnih učinka u psihološkoj kontroli (Aunola & Nurmi 2005).

Ono što stalno zaokuplja pozornost znanstvenika jest veza između roditeljskih stilova odgoja i ponašanja djeteta kao odgovora na njih, pa se navode četiri moguće kombinacije ekstremnih pozicija na dimenzijama stila odgoja koje rezultiraju različitim oblicima ponašanja djece (Ljubetić 2007):

- *Topli i strogi roditelji* – takvoj će djeci biti važno mišljenje odraslih te će spremno internalizirati pravila i bit će privrženi roditeljima.
- *Topli i permisivni roditelji* – njihova će djeca biti samopouzdana i socijalno otvorena. Međutim, često će ignorirati i kršiti pravila, a bit će također prijazna, umiljata i razmažena.
- *Hladni i strogi roditelji* – djeca takvih roditelja bit će anksiozna, nedruželjubiva, neprijazna i prkosna, a njihova agresija i srdžba mogu biti usmjereni i prema okolini, ali i prema sebi samima.
- *Hladni i permisivni roditelji* – njihova djeca bit će neprijateljski raspoložena, odbijat će i kršiti pravila, a također imaju šansu postati velikim delikventima.

5.1.1. Ponašanja djece autoritativnih roditelja

Pokazalo se da se autoritativan stil može povezati s najpoželjnijim razvojnim ishodima kod djece: visokom razinom kompetentnosti, samopouzdanja, nezavisnosti, višim akademskim uspjehom i odgovornim ponašanjem (Garcia & Garcia 2009). Djeca odrasla u obiteljima u kojima je prevladavao autoritativan odgojni stil obično su znatiželjna, puna energije, kreativna, prijateljski raspoložena prema drugima te razvijaju pozitivna vjerovanja o sebi i o svom postignuću. Autoritativan roditeljski stil rezultira maksimalnom potporom i poštovanjem jer su djeca koja žive u takvom okruženju spontana i slobodno izražavaju mišljenje i emocije. Neizravno se može zaključiti da je sličan utjecaj na (ne)rizično seksualno ponašanje djece. Obitelji koje potiču otvorenu komunikaciju (autoritativan roditeljski stil) smanjuju rizična seksualna ponašanja kod djece. Djeca autoritativnih roditelja imaju pozitivnu

sliku o sebi, razvijenih su socijalnih vještina, imaju sposobnost regulacije emocija, pokazuju pozitivne oblike ponašanja i manje su rigidna u svezi sa spolnim stereotipima (Steinberg et al. 1992).

5.1.2. Ponašanja djece autoritarnih roditelja

Posljedica autoritarnog roditeljskog stila je niska razina prosocijalnog, a visoka razina agresivnog i samodestruktivnog ponašanja (Deković & Janssens 1992). Djeca autoritarnih roditelja pokazuju puno više problema u ponašanju. Takva se djeca češće koriste agresijom kao stilom ponašanja, teško se prilagođavaju različitim socijalnim situacijama, sklona promjenama raspoloženja, nepovjerljiva, agresivna, bojažljiva, lako se uzrujaju, češće su povučena, lošeg raspoloženja, nesretna te im nedostaje spontanosti u ponašanju. Dijete koje su odgajali izrazito strogi roditelji reagirat će povučenošću ili agresivnošću, dok će djeca roditelja koji su nedosljedni u provođenju postupaka biti nesigurna ili čak neurotična (Ljubetić 2007). Autoritaran roditeljski stil karakterizira visoka bihevioralna, ali niska razina privrženosti između roditelja i djeteta. Aunola i Nurimi navode istraživanje koje su proveli Galambos i suradnici 2003. godine te utvrdili da je visoka razina roditeljske psihološke kontrole u kombinaciji s visokom razinom bihevioralne kontrole direktno povezana s vanjskim poremećajima (zloupotreba droga, asocijalno ponašanje i izbjegavanje odlazaka u školu) kod adolescenata (Aunola & Nurmi 2005). U studiji autora Pettit i suradnika utvrđeno je da je visoka razina psihološke kontrole u kombinaciji s niskom razinom roditeljske uključenosti bila povezana s delikventnim ponašanjem adolescenata, dok visoka razina psihološke kontrole u kombinaciji s visokom razinom roditeljske uključenosti nije (Pettite et al. 2001.). Roditeljstvo u kojem je prisutna nedosljednost ili dvostruke poruke, može imati negativan utjecaj na prilagodbu djeteta što može podrazumijevati izazivanje anksioznosti ili umanjivanje djetetovog osjećaja za kontrolu (Punamäki et al. 2001; Chorpita & Barlow 1998; Humphrey 1989).

5.1.3. Ponašanja djece permisivnih roditelja

Roditeljski stil utječe na dječju otvorenost prema roditeljskim utjecajima, pa djeca roditelja različitih roditeljskih stilova neće biti jednako osjetljiva na roditeljska ponašanja (Darling & Steinberg 1993). Prevelika zaštita djeteta, prenaglašena briga i maženje izazvat će kod djeteta nesamostalnost i nesigurnost. Popustljiv roditeljski stil obilježen je niskom razinom bihevioralne kontrole, stoga je kao i autoritaran stil, povezan s ponašanjem djece koje se očituje otežanom prilagodbom, povučenošću, depresijom, nezadovoljstvom te osjećajem odbačenosti od vršnjaka. Djeca odgajana u ovom stilu češće su impulzivna, nekontrolirana, samouvjereno nametljiva i asocijalna (Brković 2009). Takva su djeca često uključena u neprihvatljive aktivnosti mladih, poput uživanja droge i alkohola, a često i nasilnička ponašanja. Istraživanja pokazuju da se adolescenti permisivnih roditelja ne pridržavaju pravila i granica koje ne shvaćaju vrlo ozbiljno, a kao rezultat toga teško uspostavljaju samokontrolu te imaju tendenciju egocentričnog ponašanja, što im u kasnijoj dobi može otežavati međuljudske odnose (Kopko 2007). Krut, ali istodobno i previše popustljiv roditeljski stil povezuje se i sa školskim neuspjehom, slabijom psihosocijalnom prilagodbom mladih te s konzumiranjem droge i alkohola. U istraživanju provedenom na našoj adolescentskoj populaciji (Brajša–Žganec 2003) pokazalo se da je struktura obitelji (cjelovita-nepotpuna) utjecala na uporabu sredstava ovisnosti samo preko percepcije djeteta o roditeljskoj potpori.

5.1.4. Ponašanja djece zanemarujućih roditelja

Djeca zanemarujućih roditelja ne sudjeluju primjereno u igri i socijalnim interakcijama, sklona su agresivnom ponašanju prema drugima ili su socijalno distancirana. Budući da mnogo vremena provode bez nadzora, a roditelji ne znaju gdje su, što rade niti s kim se druže, iz takvog se stila odgoja najčešće razvijaju adolescenti koji pokazuju različite oblike neprihvatljivog ponašanja. Djeca takvih roditelja su zahtjevna i neposlušna, nemaju mogućnost regulacije emocija i u ponašanju češće upotrebljavaju asocijalne obrasce ponašanja (Klarin 2006). Reakciju na takav stil odgoja dijete najčešće pokazuje u obliku neprijateljstva i otpora, što često dovodi do školskog neuspjeha i asocijalnog ponašanja. Vrlo često djeca roditelja koji imaju zanemarujući roditeljski stil imaju nisko samopoštovanje (Brković 2009). Istraživanja potvrđuju da su adolescenti takvih roditelja koji nisu zainteresirani za njihov život u kasnijoj dobi, manje zainteresirani za roditeljstvo, a generalno

u budućnosti primjenjuju slične obrasce ponašanja te također mogu imati problema sa samokontrolom i impulzivnim ponašanjem (Kopko 2007).

5.2. Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta

Istraživanja su pokazala kako najpozitivniji učinak na odgoj i rani razvoj djeteta imaju autoritativni roditelji u čijem su roditeljskom djelovanju visoko zastupljeni i toplina i nadzor (Aunola & Nurmi 1997). Roditelji „koji su brižni i senzibilni prema djeci, uz jasne granice kojima okruženje drže predvidljivim“, posjeduju najpoželjnije karakteristike koje će osigurati zdrav razvoj djeteta. UN-ova konvencija o pravima djeteta navodi što bi roditelji trebali činiti u najboljem interesu djeteta (UN Convention on the Rights of the Child 1989). Djeca trebaju tjelesnu brigu, zaštitu i sigurnost, odgoj, materijalne uvjete za nesmetan razvoj, razumijevanje i potporu, ali isto tako i vođenje i ohrabrivanje u svom spoznajnom, psihičkom, socijalnom, emocionalnom, seksualnom, duhovnom, kulturnom i obrazovnom razvoju.

Postoje univerzalne karakteristike uspješnog roditeljskog odgoja, a to su potpora, nadzor i odsutnost strogog kažnjavanja. Danas znamo da umjereno i ujednačeno roditeljsko ponašanje omogućava optimalan razvoj djeteta te doprinosi jačanju povjerenja i veza između roditelja i djeteta. Za uspješan odgoj djeteta roditelji trebaju posjedovati vještinu kombiniranja prihvaćanja i razumijevanja djeteta s dozom autoriteta koji se temelji na poštovanju, ljubavi i povjerenju. Često se dobro roditeljstvo uspoređuje s autoritativnim odgojem. Roditeljski se autoritet iskazuje kroz roditeljske odgojne postupke, njihovo cjelokupno djelovanje te kroz njihovu osobnost i pružanje osobnog primjera. Filozofija roditeljstva nije samo obiteljsko već i društveno pitanje. Stoga Vijeće Europe 2006. godine ističe kako se radi o važnom pitanju te promiče novi standard roditeljstva, koje poštuje prava djeteta, nazvan roditeljstvom u najboljem interesu djeteta. Autorica Pećnik sažima četiri kategorije roditeljskog ponašanja i vrijednosti kao temeljna načela roditeljstva, koja poštuju i promiču prava djeteta u obitelji ili roditeljstva u najboljem interesu djeteta (Pećnik & Starc 2010).

- *Njegujuće ili brižno ponašanje* kao jedna od temeljnih kategorija roditeljstva u najboljem interesu djeteta znači odgovor na djetetovu potrebu za ljubavlju, emocionalnom toplinom, sigurnošću, pripadanjem, povezanošću i prihvaćanjem. Od roditelja se traži samo da budu roditelji - osjetljivi, empatični, s roditeljskom

toplinom, spremni na zaštitu i utjehu ali i na prihvaćanje mlade osobe s njezinim nesavršenostima i pružanje podrške. To ne znači biti popustljiv nego razumljivo suosjećajan. Takva veza osigurava da djetetove emocionalne potrebe budu zadovoljene te da se dijete osjeća vrijednim i prihvaćenim.

- *Pružanje strukture i vođenja* daju djetetu osjećaj sigurnosti i predvidivosti te omogućavaju razvoj osjećaja odgovornosti. Struktura se odnosi na prostor, vrijeme i usmjeravanje djetetova ponašanja, a ista daje i granice prihvatljivog i neprihvatljivog ponašanja. Roditelj je djetetu uzor prikladnog ponašanja, izražavanja emocija i odnosa prema drugim osobama. Roditelj dijete poučava, usmjerava na pozitivan način te bez tjelesnog i psihičkog nasilja postavlja primjerene granice, uvijek poštujući djetetovo mišljenje.
- *Uvažavanje djetetove osobnosti ili priznavanje djetetove individualnosti* je zapravo „sposobnost“ roditelja da se dijete promatra kao osoba, da ga se čuje i prihvati kao plod ljubavi i poštuje kao osobu – s vlastitim shvaćanjima, idejama, planovima i ljudskim dostojanstvom. To podrazumijeva posvećivanje vremena i pažnje te pokazivanje zanimanja za svakodnevne aktivnosti i iskustva djeteta, razumijevanje, prihvaćanje i ravnopravnost.
- *Omogućavanje osnaživanja djeteta* znači jačanje djetetovog osjećaja kompetentnosti i sposobnosti, poticanje da djeluje na svijet oko sebe. Osnaživanje se odnosi na roditeljevu potporu djetetovoj autonomiji, otvorenost za djetetov utjecaj, potencijal i podršku u pronalaženju osobnog identiteta i uloge u vremenu i prostoru gdje živi.

6. ZAKLJUČAK

Odgojite dijete tako da ono zna
kojim putem treba ići,
i tako da, kad ostari, ne skrene s njega.

(Izreke 22:6)

Na roditeljstvo se gleda kao na proces intelektualnih, emocionalnih i materijalnih prilagodbi koje omogućuju odraslima da postanu roditelji, ili drugim riječima, da zadovolje potrebe djeteta u tjelesnoj, emocionalnoj, intelektualnoj i socijalnoj razini.

U ovom se radu nastojao prikazati roditeljski odgoj kroz dimenziju obitelji kao prve i temeljne društvene zajednice koja ima odgojnu ulogu. Obitelj je prva primarna društvena zajednica u kojoj se dijete nalazi nakon rođenja i u kojoj stječe prva iskustva, oblikuje stavove, razvija svoje osobne potencijale i interpersonalne odnose, a oni se razlikuju od svih interpersonalnih odnosa s članovima grupa kojima će u životu pripadati. U obiteljskom okružju počinje proces socijalizacije djeteta kao cjeloživotni proces, čiji je smisao izuzetno važan za razvoj čovjeka kao društvenog bića. Obitelj bi kod djece trebala razviti smisao za ljubav, međusobno komuniciranje i humanizaciju odnosa, vladanje sobom i odgovorno ponašanje, pripremiti ih za brak i obiteljski život, razviti kod njih želju za potomstvom i odgovornim roditeljstvom.

Tema mnogih istraživanja u posljednjih dvadesetak godina je utjecaj stilova roditeljstva na razvoj i ponašanje djece. Ona pokazuju da je odnos između roditelja i djeteta od presudne važnosti za uspješnu socijalizaciju djeteta i razvoj zdrave ličnosti. Vrlo je lako roditeljska ponašanja svrstati u neku od predloženih dimenzija roditeljstva u stvarnom životu. Roditeljske se zadaće, ponašanja i stavovi preklapaju i mijenjaju sukladno dobi djeteta, no unatoč svemu može se zaključiti da djeca autoritativnih roditelja razvijaju dobra prijateljstva, odgovornost, socijalnu kompetenciju i povjerenje, sposobna su regulirati vlastito ponašanje, nezavisna su, emocionalno prilagođena, zadovoljna i društveno odgovorna. Dobar će roditelj biti djetetov uzor, osluškivat će njegove potrebe i stvarati uvjete da se te potrebe odgovarajuće zadovolje. Takav roditelj uživati će u napredovanju svog djeteta, tješiti ga i smirivati u teškim situacijama, neće mu se nametati, već će biti dostupan za interakciju kada god je to djetetu potrebno. Iako je roditeljstvo uvjetovano različitim čimbenicima, neosporno je da sigurnost i ljubav koju roditelji pružaju djetetu čine osnovu njegova psihičkog zdravlja i zadovoljstva.

Zahvaljujem prof.dr.sc. Gordani Pavleković na savjetima i pomoći pri izradi ovog rada – za uloženo vrijeme i sveprisutnu dostupnost.

Zahvaljujem Jasenki Vuljak – Vulić, dr. med., rukovoditelju Službe za školsku medicinu – za pomoć, savjete i razumijevanje.

Zahvaljujem Obiteljskom centru Koprivničko – križevačke županije – za dostupnu literaturu, savjete i podršku.

Veliko hvala mojoj obitelji i najbližima – za strpljenje, potporu, razumijevanje i ljubav.

7. LITERATURA

1. Ajduković M, Radočaj T (Ur.) (2008) Pravo djeteta na život u obitelji. Zagreb: UNICEF Ured za Hrvatsku.
2. Arendell T (1997) Contemporary parenting – Challenges and issues. London: Sage Publications.
3. Aunola K, Nurmi J-E (2005) The Role of Parenting Styles in Children's Problem Behaviour. Child Developement 76:1144-1159.
4. Barber BK, Harmon EL (2002) Violating the self: Parental psychological control of children and adolescents. U: Barber BK (Ur.) Intrusive parenting. How psychological control affects children and adolescents. Washington D.C.: american Psychological Association.
5. Barber BK, Olsen JA, Shagle S (1994) Associations between parental psychological control and behavioral control and youth internalized and externalized behaviors. Child Development 65:1120-1136.
6. Belsky J (1984) The determinants of parenting: A process model. Child Development 55: 83–96.
7. Berk LE (2009) Psihologija cjeloživotnog razvoja. Jastrebarsko: Naklada Slap.
8. Brajša–Žganec A (2003) Dijete i obitelj – emocionalni i socijalni razvoj. Jastrebarsko: Naklada Slap.
9. Brković I (2009) Zašto želimo biti roditelji? Roditeljstvo i stilovi odgoja. U: Čorkalo Biruški D (Ur.) Primijenjena psihologija: pitanja i odgovori. Zagreb: Školska knjiga.
10. Buljan Flander G, Karlović A (2004) Odgajam li dobro svoje dijete. Savjeti za roditelje. Zagreb: Marko Marulić.
11. Chorpita BF, Barlow DH (1998) The development of anxiety: The role of control in the early enviroment. Psychological Bulletin 124:3-21.
12. Collins WA, Rusell G (1991) Mother–child and father–child relationship in middle childhood and adolescence: A developemental analysis. Developemental Review 11:99–136.
13. Conger KJ, Conger RD, Sacaramella LV (1997) Parents, siblings, psychological control, and adolescent adjustment. Journal of Adolescent Research 12:113-138.
14. Čorkalo Biriški D (2009) Primijenjena psihologija: pitanja i odgovori. Zagreb: Školska knjiga.

15. Čudina– Obradović M, Obradović J (2006) Psihologija braka i obitelji. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
16. Daly M (Ur.) (2007) Parenting in contemporary Europe: a positive approach. Strasbourg: Council of Europe.
17. Darling N, Steinberg L (1993) Parenting Style as Context: An Integrative model. Psychological Bulletin 113:487-496.
18. Deković M, Janssens JM (1992) Parents' child-rearing style and child's sociometric status. Developmental Psychology 28:925-932.
19. Delač Hrupelj J, Miljković D, Lugomer Armano G (2000) Lijepo je biti roditelj. Zagreb: Creativa.
20. Državni zavod za statistiku RH (2013) Žene i muškarci u Hrvatskoj 2013. Zagreb: Državni zavod za statistiku RH.
21. Dusek JB, Danko M (1994) Adolescent coping styles and perceptions of parental child rearing. Journal of Adolescent Research 9:412-426.
22. Garcia F, Garcia E (2009) Is always authoritative the optimum parenting style? Evidence from Spanish families. Adolescence 4:101-131.
23. Gottman JM (1998) Psychology and the study of marital processes. Annual Review of Psychology 49:169-197. doi: 10.1146/annurev.psych.49.1.169.
24. Gottman JM (2011) The Science of Trust: Emotional Attunement for Couples. New York: Norton WW & Company.
25. Hotelling BA (2004) Styles parenting. J Perinat Educ 13:42-44.
26. Hrvatski sabor (2014) Obiteljski zakon. NN 075/2014.
27. Humphrey LL (1989) Observed family interactions among subtypes of eating disorders using structural analysis of social behavior. Journal of Consulting and Clinical Psychology 57: 206-214.
28. Jakšić Ž, Jureša V (2000) Obitelj, porodica. U: Jakšć Ž i sur (Ur.) Socijalna medicina. Zagreb, Medicinska naklada.
29. Jones D, Forehand R, Beach S (2000) Maternal and paternal parenting during adolescence: Forecasting early adult psychological adjustment. Adolescence 35: 513-531.
30. Juul J (1996) Vaše kompetentno dijete. Zagreb, Educa.
31. Klarin M (2006) Razvoj djece u socijalnom kontekstu. Zagreb: Naklada Slap.
32. Kopko K (2007) Parenting, Styles & Adolescents. Cornell University Cooperative Extension. http://www.parenting.cit.cornell.edu. Accessed 10 September 2014

33. Landa S, Duschinsky R (2013) Letters from ainsworth: contesting the 'organization' of attachment. J Can Acad Child Adolesc Psychiatry 22:172-177.
34. Leach P (2003) Prvo djeca- što društvo ne čini, a trebalo bi, za današnju djecu. Zagreb: Algoritam.
35. Lessons in Learning (2007) Parenting Styles, Behaviour and Skills and their Impact on Young Children. Canadian Council on Learning. http://www.ccl-cca.ca/pdfs/LessonsInLearning/Dec-13-07-Parenting-styles.pdf. Accessed 10 September 2014
36. Ljubetić M (2007) Biti kompetentan roditelj. Zagreb: Mali profesor.
37. Maccoby EE (2000) Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. Annual Review of Psychology 51:1-27.
38. Maccoby EE, Martin JA (1983) socialization in the context of the family: Parent-child interaction . U: Mussen PH, Hetherington EM (Ur.) Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development. New York: Wiley.
39. Maleš D (1995) Usporedba stavova roditelja iz potpunih obitelji i obitelji s jednim roditeljem prema poželjnosti osobina za dječake i djevojčice, Zagreb, Filozofski fakultet.
40. Maleš D, Stričević I (1991) Druženje djece i odraslih. Zagreb: Školska knjiga.
41. Miljković D, Rijavec M (2002) Bolje biti vjetar nego list – psihologija dječjeg samopouzdanja. Zagreb: IEP.
42. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2008) Roditeljstvo u suvremenoj Europi: pozitivan pristup. Zagreb: Tisak Vijeća Europe.
43. Obiteljski zakon (2014) Narodne novine 83/14.
44. Olsen SF, Yang C, Hart CH, Robinson CC, Wu P, Nelson DA et al. (2002) Maternal psychological control and preschool children's behavioral outcomes in China, Russia, and the United States. U: Barber BK (Ur.) Intrusive parenting. How psychological control affects children and adolescents. Washington D.C.: American Psychological Association.
45. Pearson N, Atkin A, Biddle S, Gorely T, Ewardson C (2010) Parenting styles, family structure and adolescent dietary behaviour. Public Health Nutr 13:1245.
46. Pećnik N, Starc B (2010) Roditeljstvo u najboljem interesu djeteta i podrška roditeljima najmlađe djece. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
47. Pettit GS, Laird RD, Dodge KA, Bates JE, Criss MM (2001) Antecedents and behavior-problem outcomes of parental monitoring and psychological control in early adolescence. Child Development 72:583-598.

48. Punamäki R-L, Qouta S, El-Sarraj E (2001) Resiliency factors predicting psychological adjustment after political violence among Palestinian children. International Journal of Behavioral Development 25:256-267.
49. Raboteg–Šarić Z, Pećnik N, Josipović,V (2003) Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline. Zagreb: DZZOMM.
50. Repetti RL, Taylor SE, Seeman TE (2002) Risky families: Family social environments and the mental and physical health of offspring. Psychological Bulletin 128:330-366.
51. Rohner R, Britner P (2002) Worldwide mental health correlates of parental acceptance-rejection: Review of cross-cultural and intracultural evidence. Cross-Cultural Research, 36:16-47.
52. Schaffer HR (1999) Social developement. Massachusetts: Blackwell Publishers Ltd.
53. Sears W, Sears M (2008) Povezujuće roditeljstvo. Zagreb: Mozaik knjiga.
54. Shaw R, Wood S (2009) Epidemija popustljivog odgoja. Zagreb: V.B.Z.
55. Siequeland L, Kendall PC, Steinberg L (1996) Anxiety in children: Perceived family environments and observed family interaction. Journal of Clinical Child Psychology 25:225-237.
56. Sremić I, Rijavec M (2010) Povezanost percepcije majčinog i očevog roditeljskog ponašanja i školskog uspjeha kod učenika osnovne škole. Odgojne znanosti 12:347-360.
57. Steinberg L (2001) We know some things: Parent – adolescent relationships in retrospect and prospect. Journal of Research on Adolescence 11:1-19.
58. Steinberg L, Lamborn SD, Dornbusch SM, Darling N (1992) Impact of parenting practice on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement and encouragement to succeed. Child Development 63:1266-1281.
59. UN Convention on the Rights of the Child (1989) Geneva: United Nations General Assembly.
60. Witt S (1997) Parental influence on children's socialization to gender roles. Adolescence 32:253-259.
61. Wolfradt U, Hempel S, Miles JNV (2003) Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behaviour in adolescents. Personality and Individual Diferences 34:521-532.
62. Wood JJ, McLeod BD, Sigman M, Hwang W-C, Chu BC (2003) Parenting and childhood anxiety: Theory, empirical findings, and future directions. Journal of Child Psychology & Psychiatry & Allied Disciplines 44:134-151.

8. ŽIVOTOPIS

Rođena sam u Koprivnici (1986.g.). Srednju školu za medicinske sestre/tehničare završila sam u Koprivnici (2005.g.), a preddiplomski studij sestrinstva pri Zdravstvenom veleučilištu u Zagrebu (2009.g.). Na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu završila sam dodatnu pedagoško – psihološku i didaktičko – metodičku edukaciju (2010.g.).

2010.g. obavila sam pripravnički staž u trajanju od godine dana u općoj bolnici „Dr. Tomislav Bardek“ u Koprivnici, nakon čega ubrzo 2011.g. počinjem raditi na Zavodu za javno zdravstvo Koprivničko – križevačke županije, u Službi za školsku medicinu. Od 2013.g. radim kao vanjski suradnik u nastavi zdravstvene njege u Srednjoj školi Koprivnica.

Od 2011.g. volonter sam u volonterskoj udruzi Koprivničko – križevačke županije „Rad na dar“, a od 2013.g. član predsjedništva županijske Lige protiv raka Koprivničko – križevačke županije.